مسئولیت متن و شکل بدوش نویسندهٔ مضمون میباشد، عقیدهٔ نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاین نمی باشد

نوشته: داکتر مهندس حشمت الله اتمر ۲۰۲۳/۰۶/۱۲

خانه طاوس در مراد خانی

قسمت اول

چکیده:

مرادخانی یکی از مناطق مشهور، قدیمی و در گوشه از ناحیه دوم شاروالی و نزدیک به ارگ امارت اسلامی شهر کابل یعنی پایتخت کشور موقعیت دارد. زمانیکه تیمورشاه درانی پسر احمد شاه بابا پایتخت خود را از قندهار به کابل انتقال داد، منطقه ای را در کنار دریای کابل به یکی از فرماندهان و سران قوم قزلباش بنام مراد خان به قسم تحفه اعطاء نمود، که وی در معماری مهارت خاص داشته و همین شخص بود که شهر احمد شاهی قندهار تحت نظارت او اعمار گردید.

مقدمه:

خانه های این منطقه بشکل گلی و پخسه یی اکثراً در دو منزل معه تهکوی اعمارگردیده اند که در ساختمان های آن، شکل کلاسیک و هنر معماری اسلامی به وضاحت مشاهده میگردد. دیوار های آب ریخته، کاه گلی، همچنان دروازه ها و کلکین های چوبی به خوبی تاریخی بودن این منطقه را نشان میدهد. شالوده های ساختمان های قدیمی مرادخانی کابل بر سنگ، خشت خام، پخسه و چوب استوارگردیده است.

خانه طاوس:

این خانه دارای ساختمان دهلیز کم عرض، راه زینه، اتاق سالون، اتاق های خواب و حمام بوده است. تندور خانه و تشناب (بیت الخلا) آن در یک قسمت کنار حویلی که راه تخلیه به کوچه داشته درنظر گرفته شده است.

تصویری از حویلی و ساختمان خانه طاوس

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

در ساختمان آشپزخانه وجود نداشته و در سه فصل سال آشپزی در همان دهلیز کوچک و کم عرض انجام میشود، مگر در ایام سرد زمستان آشپزی بالای گرم کننده های خانه مانند:
چری، بخاری چوبی یاهم ذغال سنگ صورت میگیرد .اتاق های خواب و حمام از اتاق سالون راه داشته و سالون فضای بزرگتر را احتوا مینماید .
در اتاق ها به دوطرف آن کلکین به هدف روشنایی، داخل شدن نور آفتاب و تهویه (تبادله هوا) گذاشته شده است. کلکین های که به طرف حویلی موقعیت داشته بزرگتر و سبک کلاسیک بوده ولی کلکین های که به طرف کوچه گذاشته شده، بسیار کوچک و ساده است. از شکل کلکین های سمت کوچه چنین استنباط میگردد که: این کلکین ها برای ترصد و تبادله هوا در نظر گرفته شده است.
کلکین های بزرگ که به سمت حویلی گذاشته شده بنام اُرسی (اورسی) یاد میشود. عرض این اُرسی ها اکثراً ۱۲۰/۱۱۰سانتی متربوده و قسمت باز شونده که صرف به طرف بالا انتقال وبه یک طرف جمع وقید میگردد، ۹۷ الی ۱۰۰ سانتی متر میباشد. هر اُرسی دارای سه الی چهار پله بلند شونده ویک زیرانه به ارتفاع ۴۰ سانتی متر دارد. این زیرانه ها نشان میدهد که برای هدف تکیه کردن، نگاه کردن بسوی حویلی وعدم افتادن اطفال در نظر گرفته شده باشد.
عرض پله های کلکین ۹۷سانتی متر وارتفاع آن ۴۵ سانتی مترمیباشد، ضخامت پله ها اکثراً ۳ الی ۵ سانتی بوده تا اعضای فامیل توانمندی بالا کردن و دوباره پائین نمودن را داشته باشند. این پله ها میتوانند به یک سمت به طرف داخل اتاق در قسمت بالا نظر به ضرورت پهلوی هم جمع یا قرار گیرند .
قسمت بالایی و پایانی پله ها متفاوت است، زیرا در پایانی آن و در قسمت وسط دارای برآمده گی به شکل چفتی گول که بنام جوک یاد میگردد، وجود دارد مگر در قسمت بالایی پله یک فرو رفتگی در وسط وجود داشته تا پله دومی بتواند بالای پله اولی به شکل راحت گذاشته و از انتقال هوا و روشنایی جلوگیری نماید . این فرو رفته گی را بنام جری یاد مینمایند.
دید یا شکل بیرونی و داخلی پله ها کمی با هم متفاوت است. در هردو طرف ساختمان کمان مانند و یا آرچ با کندنکاری های خیلی مرغوب و زیبا دیده میشود، زیرانه اُرسی ها دارای چوکات ضخیم بوده و دوتخته روکش (رویکش) داخلی و بیرونی با تزئینات دیده میشود وهم این زیرانه ها دارای کدام منفذ هوا نبوده، مگر بالای ارسی به اندازه زیرانه ارسی یعنی ۴۰ سانتی متر تخته منفذ دار به مشاهده میرسد، که غرض تبادله هوا و روشنای در نظر گرفته شده است.

راست: تصویر یکی از قسمت های با لایی پله ها که دارای جری یا فرورفتگی در قسمت وسطی آن میباشد
چپ: تصویر عمومی از ارسی های خانه طاوس با نقش و نگار (دید از سمت حویلی)

در دو کنار کمان بیرونی ارسی یعنی قسمت بالای زیرانه کندنکاری زیبای به شکل طاوس مشاهده میشود که این خانه بنابر همان نقش به خانه طاوس مسمی و مشهور است.

راست: تصویری از شکل طاوس در اُرسی ها چپ: تصویری از جالی کابلی که از چوب به شکل زیبا کندنکاری گردیده

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

در تهکوی ها نیز ساختمان های چوبی به مشاهده رسیده که دارای تخته های منفذ دار و مزین به کندنکاری و نقش های زیبا میباشد. این تخته های منفذ دار بنام جالی کابلی مشهور است که غرض تبادله هوا و روشنایی برای منزل تهکوی در نظر گرفته شده است. ارتفاع مجموعی این چوب کاری تهکوی از فرش زمین موجوده حویلی الی پوشش تهکوی ۶۰ سانتی متر میباشد. ارتفاع داخلی تهکوی ۱۹۰سانتی متر یعنی از فرش تا زیر چت منزل اول است.

مواد ساختمانی ارسی ها چوب ارچه وطنی با کیفیت بسیار عالی، به فرمایش خاص مالک خانه بوده است. این ارسی ها توسط نجاران و کندنکاران ماهر کشور با تزئینات بسیارجالب و زیبا ساخته ولی نکته بسیار مهم که در ساختمان چنین چوب کاری هابه نظر میرسد همانا اتصالات بدون استفاده ازمیخ فلزی است.زینه ها ی حویلی در دهلیز ویا هم چند پت زینه قبل از ورود به دهلیز اما سر پوشیده در نظر گرفته شده، عرض مارش زینه ۱۲۰ سانتی متر بوده و خیز زینه ۲۵ سانتی میباشد.

زینه ها در جای بسیار کم و محدود در نظر گرفته شده، طرح زینه به دور یک پایه ایستاده چوبی و به شکل زینه مدور ساخته شده است، درین زینه چوک به نظر نمی رسد، یک طرف پت زینه کم عرض و طرف دیگر آن عریض بوده که میتوان آنرا شکل مثلث گفت.
مواد ساختمانی آن چوب و خشت خام بوده و در قسمت بالای پیشروی مارش زینه (نوش پت زینه) چوب کار گرفته شده تا استفاده کننده گان بتوانند به خوبی از آن استفاده نموده وباعث لغزش اعضای فامیل در اثنای با لا شدن و پائین شدن نگردد.

تصاویری استفاده از چوب در نبش خیز زینه

راست: تصویری استفاده از چوب در نبش زیر خیزعقب زینه (ساده و بدون نقش ها) چپ: تصویری از جالی کابلی در خیز زینه با تزئینات بسیار زیبا، هواکش و روشنی انداز

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

راست: تصویری از دهلیز خانه با دروازه های ادخالچپ: تصویری از پیزاره های چوبی با تزئینات رویکش ها

دروازه دهلیز دوپله یی بوده که از یک پله دروازه استفاده و صرف در وقت ضرورت ازپله دومی آن نیزاستفاده میشود، یعنی هردوی آن باز میشود. ارتفاع دروازه دهلیز ۲۱۰ وعرض هر پله آن ۶۰ سانتی متر میباشد.

تحقیق و نوشته: داکتر مهندس حشمت الله اتمر
عضو ریاست طرح و دیزاین امور ساختمانی
و استاد پوهنځی ساختمانی پوهنتون سلام

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ